

ŞİİRLE İSTİŞHAD YÖNTEMİ AÇISINDAN HALEBÎ'NİN ED-DURRU'L- MESUN ADLI TEFSİRİ

Kabul Tarihi: 27.02.2016
Yayın Tarihi: 14.04.2016

Hacı ÖNEN*

Öz

Her toplumda olduğu gibi, Arap toplumunda da dilin en fasih şekli şiirlerde kullanılmıştır. Arap dilinin kurallarının tespiti ve nahvin sistemleşmesi hususunda şiir dilsel malzemenin en önemli ürünüdür. Bundan dolayı şiir, hem Arap dili açısından, hem de genel anlamda Kur'an'ı anlama ve yorumlama hususunda önemli bir kaynak olmuştur. Bu yönüyle şiir, dolaylı olarak Kur'an tefsirine hizmet etmiştir. Tefsirlerde âyetlerin anlamını tespit etmek için şiirle istişhad edilip, şiirlerden istifade edilmiştir. Semîn el-Halebî (ö. 756/1355) de tefsirinde istişhad için çok sayıda şiire yer vermiştir. O, şiiri âyetin anlamını açıklamada yardımcı bir öge olarak kullanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Tefsir, Şiir, İstişhad, Arapça.

HALABÎ'S TAFSEER DURR AL MASUN WITH SPECIAL REFERENCE TO THE METHOD OF TESTIFYING WITH POETRY

Abstract

The shape of the most fluent of language was used in Arab society at the poetry, like in every society. The Poetry is the most important product in determination of the rules of the Arabic language and in systematized Nahv. So poetry has been an important source in arabic language and understanding and interpreting of the Quran. This aspect poetry indirectly served the Qur'an commentary. Poetry was indicated witnesses to determine the meaning of the verses in the commentary. Samin al-Halebî used very much poetry in his tafseer book for istishad, he used poetry to explain the meaning of the verse as an auxiliary items.

Key Words: Quran, Tafseer, Poetry, İstishad, Arabic

Giriş

İnsanların duygu ve düşüncelerini ifade eden araçlardan biri olan şiir, insanlık tarihinin en kadim sanatlarından biridir.¹ Şüphesiz ki insanlar, duygu ve düşünceden yoksun olamayacağı için şiir, insanların mana dünyasını ifade eden en eski edebî üründür.

Şiir, yazı gibi kayıt vasıtalarının henüz bulunmadığı dönemlerde milletlerin tarihini ebedileştirmek için kendisine müracaat edilen önemli bir tescil yöntemi olmuştur. Henüz yazının yaygın olmadığı Arap toplumlarında da bu önemli tescil kaynağına sıkça başvurulmuştur. Bundan dolayı "Şiir Arab'ın divanıdır." denilmiştir.²

Şair, kabileler halinde yaşayan Arapların hayatında önemli bir konuma sahipti. O, kabilenin şan ve şerefini şiirleriyle savunurdu. Şairin terennüm ettiği duyguların genellikle kabilenin hissiyatı ile müşterek olması neticesinde kabile, şairiyle övünür ve onun kasidelerini ezberler ve neşrederdi.³

Arap şiirinin günümüze intikal eden en eski örneklerinde, lügat hazinesi fevkalade zengindir ve onlarda gelişmiş ortak bir şiir dili kullanılmıştır. VIII. yüzyılda kaideleri tespit edilen ve kelime hazinesi büyük ölçüde belirginlik kazanan klasik Arapçanın esası bu dildir. Söz konusu ortak edebiyat ve şiir dilinin oluşmasında ve gelişmesinde en büyük rolü panayırlarda düzenlenen şiir müsabakaları oynamıştır. Şairler ve hatipler eserlerini

* Yrd. Doç. Dr., Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, hacionen@gmail.com

¹ Durmuş, İsmail, "Şiir", DİA., İstanbul, 2010, c. 29, s. 145.

² Cevad Ali, *el-Mufasssal fi Târihi 'l-Arab Kable 'l-İslâm*, Bağdat, trs., c. 9, s. 71.

³ Harun Öğmüç, *Kur'an Yorumunda Şiirin Yeri*, İsam Yay., İstanbul, 2010, s. 36.

kalabalık dinleyici kitlesine hitap edebilmek için en yaygın, en fasih kelime ve ifadelerle inşa ediyorlardı. Neticede uzlaşmış ortak edebiyat ve şiir dili teşekkül etmiştir.⁴

Özellikle eski müfessirler, öteden beri Kur'ân kelimelerinin anlamlarını belirlemek ve cümleleri tahlil etmek için şiire başvurmuştur. Bazı durumlarda âyetlerin anlamını tespit etmek veya kelimelerin anlamını ve i'rab durumunu belirlemek için de şiir kullanılmıştır. Tefsirde şiirle istişhad yöntemini birçok müfessir kullanmıştır.

A - İslam Kültüründe Şiirin Yeri

Sözlükte şi'r, bir şeyi bilmek, ölçülü ve kafiyeli söz söylemek anlamına geldiği gibi,⁵ sezmiş, hissedilmiş, sezgisel bilgi, duygu ve heyecandan kaynaklanan ölçülü söz gibi anlamlara da gelmektedir.⁶

Klasik Arap dili kaynaklarında şiir, kasıtlı olarak vezinli ve kafiyeli söylenen söz olarak tarif edilmiştir.⁷ Buna göre şiirin terim anlamı engin his, hayal ve ilham ürünü olup sanatkârane biçimde söylenmiş vezinli-kafiyeli söz anlamına gelmektedir.⁸

Arapların İslamiyet'ten önceki hayatlarından kalan en önemli sanat eserleri şiirlerdir. Henüz yazının mütedavil olmadığı bu basit cemiyet, kitabî bilgi ve kaidelere dayanmayan, fakat ananeleri teşekkül etmiş bir nazım sanatına, insanla beraber yaşamış ve yaşayacak beşerî duyguları ifade edebilen işlek bir şiir diline sahip bulunuyordu.⁹

Cahiliye döneminde toplumsal hayatın önemli yansıması olan şiirin İslâmî dönemde dinin özü ve muhtevasına zararlı olan boyutları yasaklanmıştır.¹⁰ Çünkü Kur'ân'ın nazil olmaya başladığı dönemde şiir genel olarak din karşıtı bir hal almıştı.¹¹

Bu durum, Kur'ân'da meâlen şöyle dile getirilmiştir: "*Şairler ise; gerçekten onlara azgın sapıklar uyar. Onların her vadide şaşkın dolaştıklarını ve gerçekte yapmadıkları şeyleri söylediklerini görmedin mi?*"¹² Ancak bu âyette tenkit edilen şairler, başka bir âyette, "*Ancak iman edip iyi işler yapanlar, Allah'ı çok ananlar ve haksızlığa uğratıldıklarında kendilerini savunanlar başkadır*"¹³ ifadeleri ile istisna edilmiştir.¹⁴

Arap toplumlarında İslâmî dönemde dinin anlaşılması ve yayılmasına hizmet eden yönleriyle şiirin terennüm edilmesine müsaade edilmiştir.¹⁵ Hadis-i şeriflerde de İslam'a ve ahlaka aykırı olmayan şiirin beğenildiği ve teşvik edildiği görülmektedir.¹⁶ Nitekim bir hadiste, "*Şiirin bazısında hikmet vardır*"¹⁷ diye buyrulmuştur. Burada Hz. Peygamber'in şiire karşı tutumuna baktığımızda onun, Kur'ân'ın ilgili âyetlerini mutlaklık ve genellik anlamından çıkartıp izafî ve özel anlamda yorumladığını görürüz. Sonuç olarak genel anlamda şiirin bir kısmı sihirdir. Bu tür şiirler kötü olarak kabul edilmektedir. Şiirin bir kısmı ise, hikmet içerdiği için iyi kabul edilmektedir.¹⁸

⁴ Durmuş, "Şiir", c. 29, s. 147.

⁵ İbni Manzur, *Lisanu'l-Arab*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, c. 3, s. 382, 384.

⁶ Durmuş, "Şiir", c. 29, s. 144.

⁷ Şerif Ali b. Muhammed Cürcânî, *Kitâbu't-Ta'rîf*, Darul'l-Kitabi'l-arabi, Beyrut, s. 145.

⁸ Durmuş, "Şiir", c. 29, s. 144.

⁹ Çetin, Nihat, *Eski Arap Şiiri*, Kapı Yay., İstanbul, 2011, s. 1.

¹⁰ Arpa, Abdulmuttalip, "*Şiirle İstişhad Yöntemi Açısından Kurtubi'nin el-Cami' li Ahkami'l-Kur'ân Tefsiri*", Jasss, Temmuz, 2013, s. 93.

¹¹ Kılıç, Mahmut Erol, *Sufi ve Şiir*, İnsan Yay. İstanbul, 2012, s. 23.

¹² 26/Şuarâ, 224.

¹³ 26/Şuarâ, 227.

¹⁴ Çetin, *Eski Arap Şiiri*, s. 15, 16.

¹⁵ Arpa, "*Şiirle İstişhad Yöntemi Açısından Kurtubi*", s. 93.

¹⁶ Çetin, *Eski Arap Şiiri*, s. 15, 16.

¹⁷ Buharî, Edeb, 90.

¹⁸ Kılıç, *Sûfi ve Şiir*, s. 26.

Şiirin Araplar için ehemmiyeti bir yana, İslamiyet ile birlikte şiirle başka bir alaka vesilesi doğmuştur. İslam'ın temel kaynağı olan Kur'an ve hadisi anlamak ve izah etmek için gramer ve lügat güçlükleri hususunda eski şiirlerden istifade edilmiştir.¹⁹

Dil bilginleri, Arap kültüründe önemli bir yere sahip olan şiir ile istişhad ederek, Arap dilinin kurallarının tespitinde şiiri kullanmıştır. Sözelimi Basra ve Kufe dil âlimleri, İbn Mu'tez ve İbn Harma'nın şiirlerini şahit kabul etmiştir.²⁰

B - Tefsirde Şiirle İstişhad

İstişhad, sözlükte şahitlik istemek²¹ anlamındadır. Çoğulu *şevâhid* olan şahit ise, açıklayan, müşahede eden ve hazır olan gibi anlamlara gelir.²² Dil bilimindeki istilâhî anlamıyla şahit, "bir kaide ortaya koymak için Kur'an'dan veya Arapçasına güvenilen Arapların sözlerinden getirilen delil anlamındadır."²³

Şahit kelimesinin bu anlamından yola çıkarak istişhad, "Bir kelimenin veya bir ifadenin lafiz, anlam ve kullanım doğruluğunu kanıtlamak amacıyla doğruluğu kesin olan nazım ve nesirden örnek vermek"²⁴ şeklinde tanımlanmaktadır.

İstişhad, Arap diliyle ilgili çalışmalar yapılırken kaidelerin tespiti ve kelimelerin anlamlarının belirlenmesi esnasında, doğruluğuna güvenilen örneklerle ihtiyaç duyulması sebebiyle ortaya çıkmıştır.²⁵

Tefsirde şiir ile istişhad sahabe dönemine kadar uzanmaktadır. Nitekim Hz. Ömer (23/644) devrinde kelimelerin anlamını belirlemek için şiire müracaat edildiğine dair bir rivâyet vardır. Bir gün Hz. Ömer minberde şu âyeti okumuştur:

أَوْ يَأْخُذَهُمْ عَلَى تَخَوُّفٍ فَإِنَّ رَبَّكُمْ لَرَؤُوفٌ رَحِيمٌ

"Yoksa Allah'ın kendilerini yavaş yavaş tüketerek cezalandırmayacağından (emin mi oldular)? Kuskusuz Rabbin çok şefkatli, pek merhametlidir."²⁶

Hz. Ömer, âyette geçen تَخَوُّفٍ kelimesinin anlamını sorunca, orada Huzeyl kabilesinden bir ihtiyar, bu kelimenin eksiltmek anlamında olduğunu söylemiştir. Hz. Ömer, "Kelimenin bu anlamı Arap şiirinde var mı?" diye sorunca ihtiyar şu beyti okumuştur:

تخوف الرجل منها تامكا قردا كما تخوف عود النبعة السفن

"Taşdığı yük, o devenin hörgücünü ve yağlarını eğenin neb'a ağacını eksilttiği gibi eksiltti."²⁷

Bundan sonra Hz. Ömer şöyle dedi: Ey insanlar! cahiliye şiirlerine, divanlarınıza önem verin. Çünkü onda kelamınızın anlamları ve kitabınızın tefsiri vardır.²⁸

Bir rivâyette İbn Abbas bu konuda şöyle demiştir: "Şiir, Arab'ın divanıdır. Kur'an'dan bir kelime bizim açımızdan sorun olduğunda, biz Arapların divanına müracaat ederdik."²⁹

¹⁹ Çetin, *Eski Arap Şiiri*, s.16.

²⁰ Çetin, *Eski Arap Şiiri*, s. 6.

²¹ İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, c. 2, s. 629.

²² İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, c. 2, s. 629, 230.

²³ Ögmüş, *Kur'an Yorumunda Şiirin Yeri*, s. 69.

²⁴ Ögmüş, *Kur'an Yorumunda Şiirin Yeri*, s. 70.

²⁵ Ögmüş, *Kur'an Yorumunda Şiirin Yeri*, s. 72.

²⁶ 16/Nahl, 47.

²⁷ Ahmed b. Ebi Bekr Kurtubî, *el-Camiu'l-Ahkam'il-Kur'an*, Muessesetu'r-Risale, Dimeşk, 2013, c. 10, s. 110.

²⁸ Kurtubî, *el-Camiu'l-Ahkam'il-Kur'an*, c. 10, s. 111.

²⁹ Celaleddin Abdurrahman es-Suyutî, *el-İtkan fi Ulumi'l-Kur'an*, Daru İbni Kesir, Beyrut, 2006, c.1, s. 382

Sahabe döneminde uygulanan şiirle istişhad yöntemi önemli tefsir eserlerinde de kullanılmıştır. Sözelimi Kurtubî'nin *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân'ı*, Taberî'nin (ö. 310/922) *Câmiu'l-Beyân'ı*, Zeccâc'ın (ö. 330/941) *Meâni'l-Kur'ân'ı*, Zemaşerî'nin (ö. 538/1143) *el-Keşşâf'ı*, makalemizin asıl inceleme alanını teşkil eden Semîn el-Halebî'nin *ed-Durru'l-Mesun'u* şiirle istişhâda bulunan önemli eserler arasında görülmektedir.

Semîn el-Halebî'nin, istişhad ettiği şiirlerin çoğu II. (VIII.) asırda yazılan tefsirlerdeki şevahid ile uyumaktadır. Bu yönüyle Halebî'nin tefsiri, II. (VIII.) asırdaki tefsirlerle aynı şiirleri kullanmış, bu yönüyle onların etkisinde kalmıştır.³⁰ Şimdi tefsirinde şiirle istişhâd yöntemini geniş bir şekilde kullanan Semîn el-Halebî'nin *ed-Durru'l-Mesun* adlı eserinde şiiri kullanma metodunu ve şiirden istifade yönlerini incelemeye çalışacağız.

C - Semîn el-Halebî'nin Tefsirinde Şiirle İstişhad

Semîn el-Halebî'nin *Durru'l-Mesun fi U'lûmi'l-Kitâbi'l-Meknûn* adlı eseri, Kur'ân âyetlerini filolojik açıdan tahlil eden eserler içinde en kapsamlı tefsirlerden biridir. Bu eser, zamirlerin mercilerini gösterdiği gibi, zaman zaman müfessirlerin beyan ettiği görüşlerle, gramer tahlilleri arasındaki münasebetlere de değinir. Semîn el-Halebî'nin bu tefsiri, şiirle istişhada yer vermesi açısından da önemli bir eserdir.³¹

Şiirlerde Arapça en fasih şekliyle kullanıldığı için, tefsirlerde âyetlerin anlamını tespit etmek için şiirlerden istifade edilmiştir. Halebî'nin Kur'ân yorumu konusunda müracaat ettiği kaynaklar arasında Arap şiirinin önemli bir konuma sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Semîn el-Halebî, kelime tahlili, nahiv, sarf ve belâgat kurallarını temellendirme, kırâat farklılıkları açısından kelimelerin okunuşu gibi hususlar için şiirle istişhad etmiştir.

1 - Kelime Tahlillerinde Şiirle İstişhad

Kur'ân'da geçen kelimelerin manalarını anlama çabası sahabe devrinden itibaren başlamıştır. Bütün insanların aynı kavrayış ve bilgi seviyesinde olmayışları ve Kur'ân'ın salât, zekât vb. kelimelere yeni anlamlar yüklemesi, kelimeleri anlama çabalarını ortaya çıkaran başlıca sebeplerdir.³²

Bilindiği gibi kelimelerin anlamları, Arapların kullandıklarına göre belirlenmektedir. Genel olarak Arapların bir manada kullandığı bir kelimeyi başka bir manada kullanılmak doğru yaklaşım değildir.³³ Arapçanın en fasih hali şiirlerde kullanıldığı için, kelimelerin anlamlarının tespitinde şiir önemli bir kaynaktır.

Semîn Halebî, âyetlerde geçen kelimelerin anlamını tespit etmek için şiirle istişhad etmektedir. Halebî, bazen fiillerin anlamını açıklamak için kelime tahlilleri yapmaktadır. Söz gelimi o, aşağıdaki âyette

الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ

"Onlar gayba inanırlar, namaz kılarlar, kendilerine verdiğimiz mallardan Allah yolunda harcarlar." geçen *يُقِيمُونَ* kelimesini, devam ettiriyorlar ve açığa çıkarıyorlar, şeklinde açıklayıp, bu konuda iki beyit ile istişhad eder:

أَقَمْنَا لِأَهْلِ الْعِرَاقِ سَوْقَ الطَّعَانِ فَحَامُوا وَوَلَّوْا جَمِيعاً

³⁰ Ögmüş, *Kur'ân Yorumunda Şiirin Yeri*, s. 262.

³¹ Ögmüş, *Kur'ân Yorumunda Şiirin Yeri*, s. 18.

³² Ögmüş, *Kur'ân Yorumunda Şiirin Yeri*, s.84.

³³ Muhammed b. İbn Cerir Taberî, *Camiu'l-Beyan a'n Te'vili Ayi'l-Kur'ân*, Daru'l-İhya, Beyrut, c. 1, s.162.

İ'rakeyn ehli için tia'n çarşısını kurduk (devam ettirdik.). Ancak onlar çalışmayıp, yüz çevirdiler.³⁴

وَإِذَا يُقَالُ أَنْتُمْ لَمْ يَبْرَحُوا حَتَّى تَقِيمَ الْخَيْلُ سَوْقَ طِعَانٍ

Onlara denildi ki: "Siz geldiniz. Onlar ise, atlar tia'n çarşısında görününceye kadar kaldı."³⁵

Müfessirimiz bu iki beyti, *yukimun* kelimesinin anlamını tespit etmek için zikretmiştir. Birinci beyitte söz konusu kelime devam ettirmek, kurmak anlamındayken, ikinci şiir de aynı kelime görünmek, açığa çıkmak anlamlarına gelmektedir.

Müfessirimiz, bazen isimleri tahlil edip, konu hakkında şiirle istişhad etmektedir. Bu konuya örnek olarak Semîn Halebî'nin küfr, hida', rayb ve te'vil kelimelerini tefsirinde nasıl tahlil ettiğini incelemeye çalışacağız.

a - Rayb

Halebî, *ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ* "O kitap (Kur'ân); onda asla şüphe yoktur. O, müttakîler (sakınanlar ve arınmak isteyenler) için bir yol göstericidir."³⁶ âyetinde geçen *rayb* kelimesinin anlamını tahlil ederken şiirle istişhad eder. Halebî *raybin*, töhmetle birlikte, şüphe anlamına geldiğini ifade ettikten sonra şu şiiri nakleder:

لَيْسَ فِي الْحَقِّ يَا أُمَيْمَةُ رَيْبٌ إِنَّمَا الرِّيبُ مَا يَقُولُ الْكَذَّابُ

"Ey Umeyme! Hakikatin içinde şüphe olmaz. Şüphe yalancı kişinin söylediği şeydir."³⁷

Rayb kelimesinin mutlak anlamda şüphe anlamına gelmediğini ifade eden Halebî, bazılarının *rayb* kelimesini üç anlamda kullandığını ifade eder. Daha sonra o, bu görüşleri ve görüşlerle ilgili şiirleri nakleder.

a. *Rayb* kelimesi şu beyitte olduğu gibi şüphe anlamındadır.

لَيْسَ فِي الْحَقِّ يَا أُمَيْمَةُ رَيْبٌ

"Ey Umeyme! Hakikatin içinde şüphe olmaz."³⁸

b. *Rayb*, töhmet anlamındadır.

بُئَيْتُهُ قَالَتْ : يَا جَمِيلُ أَرَأَيْتَنِي فَقُلْتُ : كَلَانَا يَا بُئَيْتُ مُرَيْبٌ

"Buseyne dedi ki: Ey Cemil! Benden şüphe mi duyuyorsun? Dedim ki: Ey Buseyne! İkimizde şüphe ediciyiz."³⁹

c. *Rayb*, ihtiyaç anlamındadır.

قَضَيْنَا مِنْ تِهَامَةٍ كُلِّ رَيْبٍ وَخَيْبَرٍ ثُمَّ أَجْمَعْنَا السِّيُوفَا

"Tihame ve Hayber bölgesinde tüm ihtiyaçları giderdik. Sonra kılıçlar hususunda Anlaşmaya vardık."⁴⁰

b – Te'vil

³⁴ Ahmet b. Yusuf Semîn el-Halebî, *Durru'l-Mesun fi Ulûmi'l-Kitabi'l-Meknun*, Daru'l-Kalem, Dimeşk, trs., c.1, s. 93.

³⁵ Halebî, *Durru'l-mesun*, c.1, s. 93.

³⁶ 2/Bakara, 2.

³⁷ Semîn el-Halebî, *Durru'l-Mesun*, c. 1, s. 85, 86.

³⁸ Halebî, *Durru'l-Mesun*, c. 1, s. 86.

³⁹ Cemil Buseyne, *Divanu Cemil*, Daru Savir, Beyrut, s. 29, Halebî, *Durru'l-Mesun*, c. 1, s. 86.

⁴⁰ Halebî, *Durru'l-Mesun*, c. 1, s. 86.

Halebî'nin şiirle istişhad ederek tahlil ettiği kelimelerden biri de te'vildir. Te'vil kelimesi, tef'îl babından mastar olup, bu kelimenin iştikakı ile ilgili iki görüş vardır.

a. Bu kelime *evlun* ve *meal* şeklinde iki mastarı bulunup, dönmek veya dönüş anlamındadır. Şu şiirde söz konusu kelime bu anlamda kullanılmıştır:

أُوْوُلُ الْحَكْمِ عَلَى وَجْهِهِ لَيْسَ قَضَائِي بِالْمَوَى الْجَائِرِ

"Hükmü aslına çevirdim. Çünkü sapan hevam ile hüküm vermem."⁴¹

b. Bu kelime *İyale* kelimesinden türemiş olup, *İyale* ise siyaset anlamındadır.⁴²

Halebî, te'vili açıkladıktan sonra, bazı insanların tefsir ve te'vili farklı anlamda kullandığını ifade eder. Buna göre tefsir, esbab-ı nüzul, lafızların medlulü gibi ancak tevkifi bir yolla bilinebilir bir alandır. Bu konuda re'ye dayalı görüş ifade edilemez. Te'vil ise, ehl-i ilmin belli usûl ve kaidelere dayanarak hakkında görüş belirttiği bir alandır.⁴³

c - Küfr

Halebî, şiirle istişhad ederek açıkladığı kelimelerden biri de küfr kelimesidir. Küfr kelimesi örtmek, gizlemek anlamına gelir. Bu yönüyle gece, her şeyin üstünü örttüğü için kâfir olarak isimlendirilir. Halebî bu konuda şu üç şiiri şahit olarak zikreder:

فَوَزَدَتْ قَبْلَ انبِلَاجِ الْفَجْرِ وَابْنُ دُكَايَ كَامِرٌ فِي كَفْرِ

Güneş, karanlıkta gizlenmişken, şafak sökmeden geldi.⁴⁴

(Güneş, karanlığı geride bıraktı.) أَلَمْتُ دُكَايَ بِمَيْبِهَا فِي كَافِرِ

(Bulutlar, gece vakti yıldızları gizlemişti.)⁴⁵ فِي لَيْلَةٍ كَفَّرَ النُّجُومَ غَمَامِهَا

a – Hida'

Halebî, tefsirinde hida' kelimesini tahlil edip, bu konuda şiirle istişhad etmektedir. O, aşağıdaki âyette geçen يُجَادِعُونَ fiilinin mastarı olan الحِدَاغُ kelimesini açıklar.

يُجَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يُجَادِعُونَ إِلَّا أَنفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ

"Onlar (kendi akıllarınca) güya Allah'ı ve müminleri aldatırlar. Halbuki onlar ancak kendilerini aldatırlar ve bunun farkında değillerdir."⁴⁶ O, bu kelimenin fesat anlamına da geldiğini ifade ettikten sonra bunu desteklemek için şu şiire şahit olarak yer verir.

أَبْيَضُ اللَّوْنِ لَذِيذُ طَعْمُهُ طَيِّبُ الرَّيِّقِ إِذَا الرَّيِّقُ خَدَعُ

"Parlaklığı bozulunca, (onun dışının) beyazlığı hoş ve güzeldir."⁴⁷

2 - Nahiv Tahlilleri için Şiirle İstişhad

⁴¹ Halebî, *Durru'l-Mesun*, c. 3, s. 28.

⁴² Halebî, *Durru'l-Mesun*, c. 3, s. 28.

⁴³ Halebî, *Durru'l-Mesun*, c. 3, s. 28.

⁴⁴ Halebî, *Durru'l-Mesun*, c.1, s. 106, 107.

⁴⁵ Mufaddal b. Muhammed ed-Dabbî, *Mufaddaliyat*, Mısır, 1964, s. 130, Halebî, *Durru'l-Mesun*, c.1, s. 106, 107.

⁴⁶ 2/Bakara, 9.

⁴⁷ Mufaddal b. Muhammed, ed-Dabbî, *Mufaddaliyat*, Mısır, 1964, s. 191, Halebî, *Durru'l-mesun*, c.1, s. 125.

Semin el-Halebî, nahiv ile ilgili ileri sürdüğü görüşleri desteklemek için şiir ile istişhadta bulunur. O, aşağıdaki âyette geçen قبل kelimesinin i'râbının tespiti için şiire müracaat eder.

وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ

"Yine onlar, sana indirilene ve senden önce indirilene iman ederler; ahiret gününe de kesinkes inanırlar."⁴⁸

Bu âyette geçen قبل kelimesi zarf-ı zaman olup, amilden önce gelir. Bu kelime mana olarak بعد kelimesinin zıddıdır. Bu iki kelime muzaf olup, nekre olduğunda i'rab alır. Bu kelimeler muzaf olmayıp, manaları kast edilirse damme üzere mebni olur.

Halebî, *kabl* kelimesinin i'rab durumunu göstermek için şu şiire yer verir.

فَسَاءَ لِي الشَّرَابِ وَكُنْتُ قَبْلًا أَكَادُ أَعْصُ بِالْمَاءِ الْقَرَّاحِ

Su içmek bana kolay geldi. Daha önce neredeyse tatlı su ile boğulacaktım.⁴⁹

Halebî, *ba'd* kelimesinin i'rab alan durumu için şu şiirle istişhad eder:

وَمَنْ قَتَلْنَا الْأَسَدَ أَسَدًا خَفِيَّةً فَمَا شَرِبُوا بَعْدًا عَلَى لَدَّةٍ خَمْرًا

Biz birçok yiğitliği, gizli aslan (gibi kişileri) öldürdük. Artık onlar, lezzetli şarap içemiyor.⁵⁰

Müellifimiz, edatların cümleye kattıkları anlamlar ile ilgili olarak da şiir ile istişhad eder. Misal olarak Halebî, aşağıdaki âyette geçen لَّا edatının cümleye kazandırdığı anlamları tespit etmek için şiirden delil getirir:

وَمَنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ فَلَا تَحْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي وَاللَّهُ يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَلَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ

"Her nereden yola çıkarsan çık, yüzünü Mescid-i Haram'a doğru çevir. Her nerede olsanız yüzünüzü ona doğru çevirin ki, insanların ellerine, aleyhinize kullanacakları bir delil vermeyesiniz. Buna rağmen zâlimler gene de söyleyecek laf bulacaklardır."⁵¹

Halebî, yukarıdaki âyette geçen istisna ile ilgili dört farklı görüş bulunduğunu nakleder.

- Bu, muttasıl istisnadır.
- Bu, munkatı' istisnadır
- Âyette istisna söz konusu olmayıp âyette geçen لَّا edatı, بعد (sonra) anlamındadır.
- Âyette istisna söz konusu olmayıp âyette geçen لَّا edatı, atıf vav'ı anlamındadır.

Bu görüşle ilgili Halebî, iki şiir zikreder:

وَكُلُّ أَخٍ مُقَارِفُهُ أَحْوَهُ لَعَمْرُ أَبِيكَ إِلَّا الْقُرْقُدَانِ

⁴⁸ 2/Bakara, 4.

⁴⁹ Halebî, *Durru'l-Mesun*, c.1, s. 99.

⁵⁰ Halebî, *Durru'l-Mesun*, c.1, s. 99.

⁵¹ 2/Bakara, 150.

"Babanın ömrüne ve kutup yıldızına yemin olsun ki, Herkesin kardeşi kendisinden ayrılır."⁵²

ما بالمدينة دارٌ غيرٌ واحدةٍ دارُ الخليفةِ إلا دارُ مروانا

"Medine'de Halife Mervan'ın evinden başka ev yoktur."⁵³

3 - Sarf İlmi Açısından Şiirle İstişhad

Halebî, kelimeleri sarf ilmi açısından tahlil edip, onların asıllarını ve okunuşlarını kıraat ilmi ile ilişkili olarak ele alır. O, Bakara sûresinin 11. âyetinde geçen قِيلَ kelimesinin aslı ile ilgili şu açıklamaları yapar: Bu kelimenin aslı قَوْلٌ şeklindedir. Vav harfi için kesre ağır olduğundan, bu hareke önceki harfe nakledilir. Vav harfi sakin kalır ve ya harfine dönüşür. Bu kullanım en fasih lügat olsa da, bu konuda iki farklı kullanım daha vardır. İkinci okuma şekli işmam olup, işmamda damme, kesre ile damme arası bir biçimde okunur. Diğer okuma şeklinde ise قَوْلٌ dammenin ihlası ile okunur. Şu şiirde bu son okuma şekli vardır:

ليت وهل ينفع شيئاً ليث ليت شباباً بُوعَ فاشترئث

"Keşke demenin bir faydası var mı? Keşke gençlik satılsaydı ve ben onu alsaydım."

54

Bu üç şekilde okumanın caiz olmasının şartı, okumada bir karışıklığın olmamasıdır. Her ne kadar Sibeveyh bu okumaları mutlak olarak caiz görmüşse de, okumada bir karışıklık olacaksa, bu şekilde okunmaz.⁵⁵

Halebî, bazen âyette cemi' şeklinde geçen kelimenin müfredini tespit için şiir zikreder. O, Bakara sûresini 22. âyetinde geçen أندادا kelimesinin müfredinin نَدٌ olduğunu belirtir. Bu kelimenin müfredinin نَدِيدٌ şeklinde olduğunu ifade eden görüş yanlıştır. Bu kelimenin müfredi olan نَدٌ kelimesi, benzer, ya da eşit anlamına gelmektedir. Nitekim şu şiirde de bu kelime bu anlamda kullanılmıştır:

أَنْهَجُوهُ وَلَسْتُ لَهُ بِنْدَ فَشْرِكَمَا لِحَيْرِكَمَا الْفِدَاءُ

"Onun eşiti olmadığın halde onu yeriyor musun? Şerriniz hayrınıza feda olsun."⁵⁶

Yine şu şiirde de söz konusu kelime aynı anlamda kullanılmıştır:

نَحْمَدُ اللَّهَ وَلَا نَدُّ لَهُ عِنْدَهُ الْحَيْرُ وَمَا شَاءَ فَعَلْ

"Bir benzeri olmayan Allah'a hamd ederiz. Onun indinde sadece hayır vardır. O, dilediğini de yapar."⁵⁷

Halebî, bazen âyette geçen edatların (harflerin) anlamını tespit etmek için şiirle istişhad eder. O, aşağıdaki âyette geçen أَوْ edatının farklı anlamlarını açıklar:

أَوْ كَصَبِّبٍ مِنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمَاتٌ وَرَعْدٌ وَنُبُقٌ

⁵² Amr b. Ma'dî Kerib ez-Zübeydî, *Şi'ru Amr b. Ma'dî Kerib ez-Zübeydî*, 1975, s. 178, Halebî, *Durru'l-Mesun*, c. 2, s. 178.

⁵³ Halebî, *Durru'l-Mesun*, c. 2, s. 179.

⁵⁴ Halebî, *Durru'l-Mesun*, c. 1, s. 134.

⁵⁵ Halebî, *Durru'l-mesun*, c. 1, s. 178.

⁵⁶ Halebî, *Durru'l-Mesun*, c.1, s. 194, 195.

⁵⁷ Lebid b. Rabia' el-Amirî, *Divanu Lebid*, Daru Sadir, Kuveyt, 1962, s.174, Halebî, *Durru'l-Mesun*, c.1, s. 194, 195.

"Yahut (onların durumu), gökten sağanak halinde boşanan, içinde yoğun karanlıklar, gürültü ve yıldırımlar bulunan yağmur(a tutulmuş kimselerin durumu) gibidir."⁵⁸

O, bu harfin, tafsil, ibham, şek, ibahe ve tahyir için kullanılmış olabileceğini ifade eder. Ayrıca bu harf vav anlamında kullanılmış olabilir. Bu kullanım şu şiirde de vardır.

جاء الخلافة أو كانت له قدرًا كما أتى ربّه موسى على قدر

"O, takdir edildiği gibi Hilafete, bir kader ile Musa'nın Rabbine gelmesi gibi geldi.

59

Yine bu harf, بل anlamına gelebilir. Şu şiirde olduğu gibi:

بدت مثل قَرْنِ الشمسِ في رُؤْتِ الضُّحَى وصورتها أو أنت في العينِ أملح

"O, yani sûreti kuşluk vaktinde güneşin ilk doğuşu gibi göründü. Hayır, sen gözümde daha yakışıklısın."⁶⁰

4 - Anlamı Tespit İçin Şiirle İstişhad

Halebî, Kur'ân'da farklı bir anlamda kullanılan bir kelime veya ifadenin Arap kelimelerinde de aynı şekilde kullanıldığını göstermek için şiirle istişhad eder. O, في فُلُوْجِهِمْ مَّرَضٌ "Onların kalplerinde hastalık vardır. Allah onların hastalığını artırmıştır."⁶¹ âyetinde geçen مَرَضٌ kelimesinin, fesat, karanlık ve durgunluk gibi anlamlara geldiğini ifade eder ve şu şiirle istişhad eder.

في ليلةٍ مَرَضَتْ من كلِّ ناحيةٍ فما يُجسُّ بها نجمٌ ولا قمرٌ

"Gece her yer karardığında, yıldız ve ay hissedilmez oldu."⁶²

Halebî, bu şiirde مَرَضَتْ kelimesinin kararmak anlamında olduğunu, ancak bunun bozulmak anlamına da geldiğini ifade eder. Bozulma cihetiyle bu durum karanlık kelimesi ile ifade edilmiştir.⁶³ Buna göre fesada mecaz yoluyla, karanlık denilmiştir.

Halebî, bazen âyetin anlamını tespit için i'rab tahlili ve şiirle istişhadı bir arada kullanır. O, وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْفُرُوا بِالْحَقِّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ "Hakkı batılla karıştırıp da bile bile hakkı gizlemeyin."⁶⁴ âyetinin birinci kısmını, bir şeyi diğerine katmak şeklinde açıklamaktadır. Çünkü ilk cümledeki harf-i cer *ilsak* anlamı ifade etmektedir. söz gelimi الماء بالبن حَلَطْتُ cümlesi "Suyu süte karıştırdım." anlamına gelmektedir.

âyette geçen تَكْفُرُوا fiili لَا تَلْبِسُوا nehy-i hazırına atfedildiği için meczum olmuştur. Bu durumda âyetin te'vili şöyle olur: "Hakkı batılla karıştırmayın ve hakkı gizlemeyin." Bir diğer i'rab vechine göre bu fiil gizli bir *en* edatı ile meczum olmuştur. Buna göre, Allah "hakkı gizlemek" fiiliyle onların yaptığı işi haber vermektedir. İ'rab ve mana itibarıyla bu âyette geçen kullanım şu şiirde de vardır:

⁵⁸ 2/Bakara, 19

⁵⁹ Cerir b. Atiyye el-Hatafi, *Divanu Cerir*, Daru Beyrut, Beyrut, 1986, s. 275, Halebî, *Durru'l-Mesun*, c. 1, s. 167.

⁶⁰ Halebî, *Durru'l-Mesun*, c. 1, s. 167.

⁶¹ 2/Bakara, 10.

⁶² Ebi Hayye en-Numeyrî, *Şi'ru Ebi Hayye en-Numeyrî*, Dimeşk, 1975, s.149, Halebî, *Durru'l-mesun*, c. 1, s. 129.

⁶³ Halebî, *Durru'l-Mesun*, c. 1, s. 129.

⁶⁴ 2/Bakara, 42.

لا تنه عن خلق و تأتي مثله عار عليك اذا فعلت عظيم

"Benzerini yaptığın bir davranıştan alı koyma. Bunu yaparsan, senin için bu, büyük bir ayıptır."⁶⁵

Halebî, Bakara sûresinin 15. âyetinin anlamını tespit etmek için istihza kelimesinin kullanımıyla ilgili şiirler nakleder:

اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِكُمْ وَيَمُدُّهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ

"Gerçekte, Allah onlarla istihza (alay) eder de azgınlıklarında onlara fırsat verir, bu yüzden onlar bir müddet başıboş dolaşırlar."

İstihza kelimesi, alay etme ve oyun oynama anlamına gelir. "Onunla alay edildi." cümlesindeki kullanımda bu anlamdadır. Bu anlam için Halebî şu şiirle istişhad eder:

قد هَزَيْتُ مني أُمَّ طَيْسَلَةَ قَالَتْ : أَرَاهُ مُعْدِمًا لَا مَالَ لَكَ

"Ümmü Taylese benimle alay etti ve dedi ki: Onu yokluk içinde, hiçbir malı yokken gördüm."⁶⁶

İstihza intikam anlamına da gelir. Şu şiirde bu anlamda kullanılmıştır.

قد استهزؤوا منا بألْفِي مُدَجِّحٍ سَرَاتُهُمْ وَسَطَ الصَّحَاحِ حُجْمٌ

"Onlar iki bin silahlı adam ile bizden intikam aldılar. Liderleri ortada oturandı."⁶⁷

İkinci görüşe göre âyetin zahirî anlamı açık olup, Allah'ın onlarla alay etmesi onlardan intikam alması anlamındadır. Birinci görüşe göre ise, âyet Allah'ın onları yaptıklarından dolayı cezalandırması anlamındadır.⁶⁸

5 - Belagat Açısından Şiirle İstişhad

Halebî, anlamı belirlemek için âyetleri belagat açısından ele alıp, ele aldığı konu ile ilgili şiirle istişhad etmektedir. O, aşağıdaki âyetteki mecazî anlatımı açıklamaktadır.

أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الضَّلَالََةَ بِالْهَدَىٰ فَمَا رَاحَتْ بِجَارَتِهِمْ وَمَا كَانُوا مَهْتَدِينَ

"İşte onlar, hidâyete karşılık dalâleti satın alanlardır. Ancak onların bu ticareti kazançlı olmamış ve kendileri de doğru yola girememişlerdir."⁶⁹

Bu âyette geçen الشراء kelimesi değiştirmek anlamında mecazdır. Onlar hidâyeti terk edip, delaleti tercih edince, onlar hidâyete karşılık dalâleti satın alan müşteri menziline düşmüştür. Bu mecaz şu âyette kullanılmıştır: "Ancak onların bu ticareti kazançlı olmamıştır." Burada kazanç ticarete isnad edilmiştir. Yani onlar ticarete kazanlı çıkmadılar. Buna belagatte teşrih sanatı denmektedir. Söz konusu sanat şu şiirde de kullanılmıştır:

بَكَى الخُرُّ مِنْ رُوحٍ وَأَنْكَرَ جِلْدُهُ وَعَجَّحَتْ عَجِيحًا مِنْ جُذَامِ المِطَارِفِ

"Ravh'tan dolayı ipek ağladı ve cildini inkâr etti. Giysi cüzam kabilesinden dolayı bağırdı."⁷⁰

⁶⁵ Ebi Esved ed-Düelî, *Dinavu Ebi Esved ed-Düelî*, Bağdat, 1964, s. 130, Halebî, *Durru'l-Mesun*, c. 1, s. 321, 322.

⁶⁶ Kasım el-Kalî, *el-Emalî*, Mısır, 1349, s. 284, Halebî, *Durru'l-Mesun*, c. 1, s. 150.

⁶⁷ Halebî, *Durru'l-Mesun*, c. 1, s. 159.

⁶⁸ Halebî, *Durru'l-Mesun*, c. 1, s. 159.

⁶⁹ 2/Bakara, 16.

⁷⁰ Halebî, *Durru'l-Mesun*, c. 1, s. 153.

Bu şiirde ağlama eylemi ipeğe isnat edilmiş, bu da Ravh adındaki adamdan dolaydır. Cildini inkâr etmesi ise mecazî bir kullanımdır. "Giysi cüzam kabilesinden dolayı bağırdı." kısmı ise yardım çağrısını ifade etmektedir.⁷¹

Halebî, *"(Rabbimiz!) Ancak sana kulluk ederiz ve yalnız senden medet umarız"*⁷² âyetinde belagat konularından iltifatın bulunduğunu belirtir. Bu âyetteki iltifat, gaibten, hitaba doğrudur.

Halebî bu konuda şu şiirleri istişhad olarak kullanır:

تَطَاوَلَ لَيْلُكَ بِالْإِثْمِ وَبَاتَ الْخَلِيُّ وَلَمْ تَرْقُدِ
وَبَاتَ وَبَاتَتْ لَهُ لَيْلَةٌ كَلِيلَةَ ذِي الْعَائِرِ الْأَرْمَدِ
وَذَلِكَ مِنْ نِيٍّ جَاءَنِي وَخَجَّرْتُهُ عَنْ أَبِي الْأَسْوَدِ

"Esmud civarında uzun bir gece geçirdin. Kaygısız bir şekilde geceyi geçirdin, ama uyuyamadın. Gözünde toz, iltihap olan biri gibi geceyi geçirdin. Bu durum Ebi Esved'den duyduğum bir haberden dolaydır."⁷³

6 - Kıraat İlmi Açısından Şiirle İstişhad

Halebî, bazen kelimeleri sarf ilmi açısından tahlil ettikten sonra, kıraat imamlarının ismini zikrederek, farklı kıraat vecihlerini ele alıp, şiirle istişhad eder. O, Bakara sûresinin 12. âyetinde geçen قِيلَ kelimesinin aslı ile ilgili açıklamalar yapar. O, bu kelimenin yukarıdaki şekilde okunabileceğini, ayrıca işmam ile de okunabileceğini ifade eder. İşmamda damme, kesre ile damme arası bir şekilde okunur. Bir başka okuma şeklinde ise قَوْلٍ dammenin ihlası ile okunur. Şu şiirde bu son okuma şekli vardır:

لَيْتَ وَهَلْ يَنْفَعُ شَيْئاً لَيْتَ لَيْتَ شَبَاباً بُوعَ فَاشْتَرَيْتُ

"Keşke demenin bir faydası var mı? Keşke gençlik satılsaydı ve ben onu alsaydım."

74

Halebî, kıraat imamlarının bu konudaki farklı okumalarını aktarmaktadır. Kisaî, şu kelimeleri işmam ile okumuştur:

سَيْئٌ , سَيِّءٌ , سِيقٌ , حَيْلٌ , وَجِيءٌ , غَيْضٌ , قَيْلٌ

Hişam, da bu konuda Kisaî'ye uymuştur. İbn Zekvan ise

سَيْئٌ , سَيِّءٌ , سِيقٌ , حَيْلٌ

kelimelerini bu şekilde okumuştur. Nafi' ise, سَيْئٌ kelimesini bu şekilde okumuş, diğerlerini kesrenin ihlası ile okumuştur.⁷⁵

Halebî, bazen kıraat imamlarının ismini zikretmeden, kıraat farklılıklarını ele alıp, konu hakkında şiir nakleder. O, Bakara sûresinin 18. âyetiyle ilgili iki farklı okuyuşu ele alır: *"Onlar sağırlar, dilsizler ve körlerdir. Bu sebeple onlar geri dönemezler."*

Bu âyette geçen صُمْ بُكُمْ عُمِي kelimeleri merfu' okunabildiği gibi, mansub da okunur. Mansub okunuşta bu kelimelerin i'rabı üç türlü olabilir. Hal olarak mansub olabildiği gibi,

⁷¹ Halebî, *Durru'l-Mesun* , c. 1, s. 134, 152.

⁷² 1/Fatiha, 5

⁷³ İmru'l-Kays, *Divanu İmru'l-Kays*, Mısır, 1958, s. 185, Halebî, *Durru'l-Mesun* , c. 1, s. 58.

⁷⁴ Ru'be b. Ucac, *Divanu Ru'be*, Berlin, 1902, s. 206, Halebî, *Durru'l-Mesun*, c. 1, s. 134, 135.

⁷⁵ Halebî, *Durru'l-Mesun*, c. 1, s. 134, 135.

tereke fiiliyle de mansub olabilir. Ayrıca *أَذُّ* fiili ile mansub olabilir. Halebî, son i'rab vechi için şu şiir delil gösterir:

سَمَوْنِي النَّسَاءَ ثُمَّ تَكْتَفُونِي عُدَاةَ اللَّهِ مِنْ كَذِبٍ وَزُورٍ

"Zaman bana su içirdi ve beni çevreledi. Yalan açısından Allah'ın düşmanlarını kötülüyorum."⁷⁶

Halebî, kıraat farklılıklarını ele alıp, konu hakkında şiir nakleder. O, Bakara sûresinin 23. âyetinde geçen *عَبِدْنَا* kelimesindeki izafetin teşrif ifade ettiğini söyler. Şu şiirde de bu kullanım vardır:

يَا قَوْمِ قَلْبِي عِنْدَ زَهْرَاءَ يَعْرِفُهُ السَّامِعُ وَالرَّائِي

لَا تَدْعُنِي إِلَّا يَا عَبْدَهَا فَإِنَّهُ أَشْرَفُ أَسْمَائِي

"Ey kavmim! Benim kalbim Zehra'nın yanındadır. Onu duyan ve görenler bilir. Beni onun kulu diye çağırın. Bu benim en şerefli ismidir."⁷⁷

Bu kelime çoğul olarak *i'badina* şeklinde de okunmuştur. Bu durumda Hz. Peygamber ve ümmeti kast edilmiş olur. Bir diğer görüşe göre âyette bütün Peygamberler kast edilmiştir.⁷⁸

Sonuç

İnsanlar, kendi duygu ve düşüncelerini en iyi şekilde şiirle ifade ettiği için, her dilin en fasih hali şiirlerde kullanılmıştır. Arap toplumlarında yazının yaygın olmadığı dönemlerde şiir önemli bir tescil kaynağı olmuş, bundan dolayı şiir Arab'ın divanı olarak kabul edilmiştir.

Şiir, Arap dilinin gelişmesinde, önemli bir fonksiyona sahip olmuştur. Arap şiirinin günümüze intikal eden en eski örneklerinde bile lügat hazinesi, fevkalade zengindir ve gelişmiş bir ortak şiir dili kullanılmıştır.

Şiir, Arap dilinin kurallarının belirlenmesi ve nahiv ilminin sistemleşmesi hususunda dilsel malzemenin en önemli ürünü olmuştur. Bu yönüyle şiir, Arap dili açısından önemli bir konuma sahip olduğu gibi, dolaylı yoldan Kur'ân tefsirine hizmet etmiştir.

Şiir, genel anlamda Kur'ân'ı anlama ve yorumlama hususunda önemli bir kaynak olmuştur. Tefsirlerde âyetlerin anlamını tespit etmek için şiirle istişhad edilip, şiirlerden istifade edilmiştir.

Müfessirler, öteden beri Kur'ân kelimelerinin anlamlarını belirlemek ve cümleleri tahlil etmek için şiire başvurmuştur. Taberî, İbn Kuteybe, Zeccâc ve Zemahşerî gibi birçok müfessir, tefsirlerinde şiirden istifade etmiştir.

Semin el-Halebî de tefsirinde şiirle istişhad yöntemini kullanan önemli müfessirlerden biridir. Halebî, de tefsirinde istişhad için çokça şiir kullanmış, şiiri âyetin anlamını açıklamada yardımcı bir öge olarak kullanmıştır.

Semin Halebî, âyetlerde geçen kelimelerin anlamını tespit etmek için şiirle istişhad etmektedir. Tahlil edilen kelime fiil olabileceği gibi, isim de olabilir. Semin el-Halebî, kelimelerin sarf ve nahiv yönüyle tahlil edilmesi hususunda şiir kullanmıştır. O, nahiv ile

⁷⁶ Urve b Verd, *Divanu Urve b. Verd*, Dımeşk, 1969, s. 58, Halebî, *Durru'l-Mesun*, c. 1, s. 165, 166.

⁷⁷ Halebî, *Durru'l-Mesun*, c. 1, s. 199.

⁷⁸ Halebî, *Durru'l-Mesun*, c. 1, s. 199.

İlgili ileri sürdüğü görüşleri desteklemek için şiir ile istişhad ettiği gibi, edatların cümleye kattıkları anlamlar ile ilgili olarak da şiir kullanmıştır.

Halebî, kelimeleri sarf ilmi açısından tahlil edip, onların asıllarını ve okunuşlarını kıraat ilmi ile ilişkili olarak ele alırken de şiirlerden yararlanmıştır. Halebî, bazen kelimeleri sarf ilmi açısından tahlil ettikten sonra, kıraat imamlarının ismini zikrederek, farklı kıraat vecihlerini ele alıp, şiirle istişhad eder.

Ayrıca Halebî, âyetlerin anlamını tespit etmede ve âyetlerin belağat yönünün açıklanması konusunda da şiir ile istişhad yöntemini kullanmıştır. Bu bakımdan ed-Durru'l-masûn, âyetlerin farklı yönlerden izahı için getirilen şiirler açısından son derece zengin bir kaynaktır.

Kaynakça

- Ali, Cevad, *el-Mufasssal fî Târihi 'l-Arab Kable 'l-İslâm*, Bağdat, trs.
- Amirî, Lebid b. Rabia', (1962) *Divanu Lebid*, Daru Sadir, Kuveyt.
- Arpa, Abdulmuttalip (2013) *Şiirle İstişhad Yöntemi Açısından Kurtubî*, jasss.
- Buharî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, (1421) *Fethu'l-Barî Şerhu Sahihi'l-Buharî*, Daru's-Selam, Dimeşk.
- Buseyne, Cemil, (1972) *Divanu Cemil*, Daru Savir, Beyrut, b.t.y.
- ed-Düelî, Ebi Esved, (1964) *Dinavu Ebi Esved ed-Düelî*, Bağdat, b.t.y.
- Cürcânî, Şerif Ali b. Muhammed, (1405) *Kitâbu't- Ta'rîf*, Darul-Kitabi'l-Arabi, Beyrut.
- Çetin, Nihat, (2011) *Eski Arap Şiiri*, Kapı Yay., İstanbul.
- ed-Dabbî, Mufaddal b. Muhammed, (1964) *Mufaddaliyat*, Daru'l-Marife, Mısır.
- Durmuş, İsmail, (2010) "Şiir", DİA., İstanbul.
- el-Kalî, Kasım, (1349) *el-Emalî*, Mısır, b.t.y.
- Kılıç, Mahmud Erol, (2014) *Sufî ve Şiir*, İnsan Yay. İstanbul.
- el-Kurtubî, Ahmed b. Ebi Bekr, (2013) *el-Cami'u'l-Ahkami'l-Kur'ân*, Beyrut: Müessesetu'r-Risale.
- el-Halebî, Ahmet b. Yusuf Semin, *Durru'l-Mesun fi Ulûmi'l-Kitabi'l-Meknun*, Daru'l-Kalem, Dimeşk, trs
- el-Hatafî, Cerir b. Atiyye, (1986) *Divanu Cerir*, Daru Beyrut, Beyrut.
- İbn Manzur, *Lisanu'l Arab*, Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye.
- İmru'l-Kays, (1958) *Divanu İmru'l-Kays*, Mısır.
- en-Numeyrî, Ebi Hayye, (1975) *Şi'ru Ebi Hayye en-Numeyrî*, Vezaretu's-Sekafe, Dimeşk.
- Öğmüş, Harun, (2010) *Kur'ân Yorumunda Şiirin Yeri*, İsam Yay., İstanbul.
- Sabit, Hassan b., (1994) *Divanu Hassan b. Sabit*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut.
- es-Suyuti, Celaleddin Abdurrahman, (2006) *el-İtkan fî 'Ulumi'l-Kur'ân*, Beyrut: Daru İbn Kesir.
- Taberî, Muhammed b. İbn Cerir, *Camiu'l-Beyan A'n Te'vili Ayi'l-Kur'ân*, Beyrut: Daru'l-İhya.

Hacı ÖNEN

Ucac, Ru'be b., (1902) *Divanu Ru'be*, Berlin b.t.y.

Verd, Urve b., (1969) *Divanu Urve b. Verd*, Dimeşk, b.t.y.

ez-Zübeydî, Amr b. Ma'dikerib, (1975) *Şi'ru Amr b. Ma'd Yekreb*, Mecmei'l-Lugati'l-Arabiyye, Dimeşk.

dübbe